

acht-en-negentigduizend geïnterneerden waren en dat van hen ca. zestienduizendachthonderd waren gestorven: 17%.¹

Misschien is het verstandig er van uit te gaan dat er ca. honderdduizend geïnterneerden zijn geweest en dat de internering aan één op de zes het leven heeft gekost.

*

Voor alle geïnterneerden betekende die internering een breuk in hun bestaan: van personen die zich in vrijheid hadden kunnen bewegen en zinvolle arbeid hadden gehad, werden zij opgesloten, van wie vooral de mannen, plotseling uit hun gezin gerukt, bijna al hun bezittingen kwijt waren geraakt en die allen, onderworpen aan het Japanse gezag, een hoogst onzekere toekomst voor ogen hadden. Overigens waren de omstandigheden waarin zij de internering moesten doorstaan, niet overal dezelfde. De meeste kampen zijn slecht, enkele minder slecht geweest.

Tot werkelijke wantoestanden is het slechts in Nederlands-Indië gekomen. Waren zij onvermijdelijk? Geenszins. Om deze belangrijke constatering te onderstrepen willen wij beginnen met de beschrijving van het minst slechte kamp: dat waarin in '43 de Nederlandse en Indisch-Nederlandse vrouwen en kinderen op Zuidoost-Celebes opgesloten werden.

Zoals wij in ons vorige deel vermeldde, was van die vrouwen en kinderen in december '41 en in januari '42 een deel naar Java geëvacueerd en waren, op een groep vrouwen na die in Makassar een oorlogstaak hadden, diegenen die niet hadden kunnen of willen vertrekken, eind januari naar twee plaatsen in de bergen ten oosten van Makassar overgebracht, Malino en Pakato (zie kaart XVII op pag. 685), waar de Knilcommandant voor hen en voor de vrouwen en kinderen van inheemse Knil-militairen evacuatie-oorden had laten inrichten; zij werden er in

¹ De Japanner S. Adatsji heeft in zijn in '82 gepubliceerde studie, welke wij in het vorige hoofdstuk al noemden, cijfers gepubliceerd met betrekking tot de geïnterneerden op Java, Sumatra en Borneo, gebaseerd op rapporten uit de legerarchieven (over de geïnterneerden in het marinegebied schrijft hij niet). Hij kwam tot een totaal van maximaal acht-en-zeventigduizend geïnterneerden. Vergelijkt men zijn cijfers met die welke dr. van Velden aan de rapporten van de kampleiders en -leidsters en aan betrouwbare mededelingen van geïnterneerden heeft kunnen ontlenen, dan zijn zij voor de genoemde eilanden te laag – kennelijk zijn de Japanse legerrapporten onvolledig geweest.